

Sarıca, Bedri, "Van Gölü Çevresinde Kuşlarla İlgili Sözcükler",
Kuş Kitabı, (Ed. E. Gürsoy Naskali) Kitabevi Yay. İstanbul
2017, s. 315-330.

Van Gölü Çevresinde Kuşlarla İlgili Sözcükler

Bedri Sarıca*

Türkçe sözlük kuş'u 'Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcaıkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı' olarak tanımlar (TDK, 1988, s. 1420). Bu tanım devekuşu gibi uçamayan ama yumurtlayan canlıları dışlasa da 'kuş'un uçabilen 'yarasa' gibi farklı türler için de kullanıldığını belirtelim. Erciş'te 'gece kuşu' yarasa anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün anlam genişliğini ilk izah eden Kaşgarlı Mahmûd olmuştur. Divânü Lugati't-Türk'te 'kuş' maddesini verirken 'Bütün kuşların adıdır; sonra bundan bir takımları ayrılır; akdoğan'a 'ürüng kuş', tavşancıla 'karakuş', deve kuşuna 'tevi kuş', tavusa 'yun kuş', atmacaya 'il kuş', yıldızlardan Müşteri'ye 'Karakuş' denir; bu yıldız doğduğu zaman 'karakuş togdı' denir. Bu yıldız oralarda sabah vakti doğar. Oğuzlar, deve ayaklarının ucuna da 'karakuş' derler. 'Kızkuş' tüylerinin rengi bukalemuna benzer, açılınca renkten renge giren bir kuşun adı' olduğunu belirtir. (Atalay, 1985, s. 331 - 332)

---

* Doç. Dr. Bedri Sarıca Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Kuş sözcüğü en eski Türkçe metinlerden beri takip edilebilmektedir. *Toğan kuş* 'doğan kuşu', *koğu kuş* 'kuğu kuşu', *qara kuş* 'tavşancıl kuşu', *turanaya kuş* 'turna kuşu', *toğan ügüz kuşu* 'doğan nehir kuşu' gibi tamlama yapılarıyla tür, kuş oğlu 'yavru kuş' tamlamasıyla da nitelik belirtme yönünden Eski Türkçe metinlerde görülmektedir. Yine *kuşluğ* 'kuşlu', *kuşla-* 'kuş avlamak' sözcükleri de aynı sözcükten türetilmiş örneklerdir. (Orkun, 1987, s. 94) Türkçede yer yer Farsça *cānwār*, *murg*, *bāz* ve Arapça *tuyūr* sözcükleri de kuşlar için kullanılmıştır.

Van gölü havzasında Tatvan, Gevaş, Edremit, Van, Erciş, Adilcevaz yerleşimleri söz varlığı ve ağız yapıları yönünden benzerlikler gösterir. Doğu grubu ağızları içerisinde değerlendirilen yöre, Türklerin Anadolu'ya ilk adım attıkları yerlerin başında gelir. Yörede pek çok sulak alanın bulunması kuşların göç yollarında önemli bir dinlenme alanını oluşturmuştur. Ülkemiz kuş varlığı ve çeşidi yönünden zengin sayılır. Avrupa'da 500, ülkemizde 453, Van Gölü havzasında da 213 kuş türü tespit edilmiştir (Adızel ve Durmuş, 2014, s. 102). Türklerin bu kuşların tamamını adlandırdığını düşünmek mümkün değilse de yakın gördükleri veya avladıkları kuşlara ad verdiklerini değerlendirebiliriz.

Evliya Çelebi eski dönemlere dair bazı hikâyeleri hatırlatarak yırtıcı kuşların Süphan dağında çiftleşse de yavrulayamadıklarını, uzun ömürlü olamadıklarını buna karşılık kerkes kuşlarının istisna oluşturduğunu ve aksine çok uzun ömürlü olduğu rivayetini aktarır: '*Cemî'i yırtıcı kuşlar dahi Sübhân dağında çiftleşüp biçe hâsil edemediklerinden çıynaklı murglar asla duramazlar ve mu'ammer de olamazlar. Ammâ kerkes kuşları gâyet çokdur ve gâyet mu'ammer olup hattâ bin sene ömür sürer derler.*' (Evliya Çelebi, 2000, s. 98). Van kalesine meskûn kuşlardan bahsederken '*Ve bu kayalar mâbeyninde niçe kerre yüz bin şahin ve zağanos ve balaban ve miskî kartal ve akbaba ve çaylak ve baykuş ve kırlangıç ve güvercin ve devlengeç ve karakuş ve niçe gûne vuhûş âşiyân etmiş vâcibü's-seyr sahrâtullahi azîmdir.*' der. (Evliya Çelebi, 2000, s. 111) Bugün de Van-Bitlis arasında bir mevkiinin bir

karga türü olan kuzgunla kurulmuş adının en az Evliya Çelebi zamanından beri kullanıldığını da belirtelim: *Kuzgunkıran* 'Kuzgunkıran' (Evliya Çelebi, 2000, s. 126).

Kuşlar süs ve takı olarak da değerlendirilmiştir. Evliya Çelebi Van kalesindeki askerlerin giyim kuşamını tasvir ederken çeşitli hayvanların kürklerini sayar, ayrıca '*sîmurg otağaları (tüyleri) ve balıkçıl telleri ve turna telleri ve ablak deve murgu (deve kuşu) telleri ve şahin ve zağanos (bir cins şahin) telleriyle*' süslü başlıkları, arkalarında ise '*miskâ kartal ve karakuş ve devlengeç (avcı bir kuş) ve ukâb (kartal) kuşlarının kanatları bâğli*' ve '*kaz göğüslü*' olduğunu anlatır (Evliya Çelebi, 2000, s. 104).

1898, 1899, 1900'lü yıllarda Bitlis çevresindeki hayvanlardan söz edilirken şu kuş türleri de Osmanlı Türkçesi ile ifadesini bulur: '*...ve tuyurdan bülbül, karga, hüdhüd (ibibik, çavuş kuşu), güvercin, bildirçim, üvek, çulluk, karabatak, balık kuşu, serçe, siğircik, ebâbil (dağ kırlangıcı, keçisağan), sarı sandal, kara baba, kozkıran, çaylak, saksağan, laklak (leylek) vesâ'ir enva'ı tuyur*' (Polat, 2006, s. 120), başka bir yerde de '*bülbül, karga, hüdhüd, güvercin, bildirçim, üvek, çulluk, karabatak, balık kuşu, serçe, siğircik, ebabil, sarı sandal, kara baba, kazkıran, çaylak, saksağan, laklak ...*' (Polat, 2006, s. 378) vahşi hayvanlar cümlesinden anlatılır.

Fransız seyahatnamelerinde göl civarındaki kuş varlığı hakkında daha ayrıntılı bilgilere de ulaşmaktayız. Buna göre göl kıyısında bol miktarda Sibiryâ kazı bulunduğu Türklerin bu kuşa 'kaz tilki' (quaz - tilki) (Deyrolle, 1876, s. 370) adını verdikleri, Van vilayetinin bütün dağlarında kartal, akbaba ve atmaca gibi yırtıcı kuşlar yanında 'ayı keklik' diye adlandırılan kaz büyüklüğünde bir kekliğin bulunduğu, Saray bölgesinde telli turna, Gaver vadisinde toy kuşu ve Van ve Erçek gölünde üreyip çoğalan ördek, keklik martı, balıkçıl vb. kuşlar özellikle belirtilir. Bölge halkının dağlarda, ovalarda ve göl çevresinde bulunan av hayvanlarını avlama düşüncesinde olmadığı da anlatılır (Mangaltepe, 2005, s. 61,62).

Şubat sonrası gelen kırlangıç ve leyleklerin, kışın sert geçeceğine dair bir halk inanışı da yöreye ait olarak kayıtlara geçmiştir: ‘Şubat evâhîrinde kırlangıçların ve müteâkiben lalkların vürûdu şiddet-i şitânın inkisâr kuvvetine ve ilkbaharda çalı kuşlarının kesretle görülmüşü o sene harâretin şiddetine ve evrâk-ı eşcârın bir iki gün zarfında kâmilen hazân - zede olarak sükûtu o sene şitânın imtidâdına delil olduğu mücerabâtı-ı mahalliyyeden imiş’ (Polat, 2006, s. 157). Yörede güvercinin kimi eve uğur, kimisine uğursuzluk getirdiğine inanılır; bir olumsuzluğu bu kuşa bağlayan aileler ‘bize düşmedi’ diyerek güvercini evlerinden uzaklaştırır. Leyleği havada görmek, o yıl uzun bir yolculuğa çıkılacağını; yuvasında görmek yuva kurulacağını; yerde görmek o sene yolculuğa çıkılmayacağını düşündürür. Sığırcığı tek görmek, o yıl kismetin az olacağına, çift görmek çok olacağına işarettir. Karganın bir evin önünde ötmesi ile saksağan ölüsünün bir evin önünde bulunması durumunda haber geleceğine inanılır (Albayrak, 2006, s. 110). Bülbül yuvası ile güvercin yuvası kesinlikle yıkılmaz, bozulmaz, yoksa yapan kişinin başına kötü şeyler geleceğinden korkulur (Albayrak, 2006, s. 112). Yörede baykuşun ev çevresinde ötmesi ya da çatıya konması o evden ölü çıkacağına veya o evde bulunanlara bir belanın musallat olacağı inancı vardır (Albayrak, 2006, s. 73).

Van havzasında yöre insanının zevk aldığı uğraşlardan biri, güvercin yetiştirmektir. Anadolu’nun başka yerlerinde de az çok bilinen bazı tabirler, yöre insanınca türlü biçimlerde kullanılır. Van’da güvercin için daha çok ‘ev kuşu’, az da olsa ‘gögercin’ sözcüğü kullanılır. Ancak gögercin ile daha çok yabanî güvercinler kastedilir. Van çevresinde güvercinle ilgili geniş bir söz varlığı da oluşmuştur (Sarica, 2004, s. 322). Bunun dışında kümes hayvanları, av ve yabanî kuşlarla ilgili sözcükler de aşağıdaki listede yerini almaktadır:

Kısaltmalar

- VGÇAS = Sarıca, B. (2006). *Van Gölü Çevresi Ağzları Sözlüğü*. Ankara: Atlas Yayınları.
- VGYS = Sarıca, B. (2004). *Van'da Güvercin Yetiştiriciliğinde Kullanılan Sözcükler*. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* (18), 317-332.
- DS = Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Cilt I-XII). (1963 - 1982). Ankara: TDK Yayınları.
- Adil. Ağzı = Öztürk, İ. (2001). *Adilcevaz Ağzı*. Van: Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)
- Caf. = Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri Ağzları)*. Ankara: TDK Yayınları.

Sözlük

- ağur*: hayvanların yem kabı. (DS, s. 115 - Van)
- ağzı yavrulu*: yavrusuna kusan kuşun gagasının her iki tarafında oluşan iz. (VGÇAS, s. 19 - Van)
- alaçarpaç*: keklığın göğsündeki kınalı tüyler. (DS, s. 180 - Erciş)
- alıcı kuş*: atmaca. (DS, s. 215 - Van)
- alıcı*: 1. atmaca. (DS, s. 215 - Erciş); 2. Şahin, kartal vb. yırtıcı kuş. (DS, s. 215 - Van)
- altın tas*: tüyleri sarı ve mavi renkte olan bir çeşit kuş. (DS, s. 232 - Erciş)
- anaç*: kendi damından başkasına konmayan güvercin. (VGYS - Van)
- ankut*: ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angut. (DS, s. 265 - Erciş, Ahlat)
- atmaca*: koyu kahverengi renkte olan güvercin. (VGÇAS, s. 24 - Van)
- avkuş*: av hayvanı. (DS, s. 287 - Erciş)
- av güş et-*: avlanmak. (VGÇAS, s. 24 - Van)

avlanıp kuşlan-: ava çıkmak, av yapmak. (DS, s. 389 - Erciş)

balıhıdan: 1. balıkçıl kuş. (DS, s. 504 - Erciş); 2. martı. (VGÇAS, s. 26 - Azerî Köyleri - Van)

bangla-: 1. horoz ötmek. (VGÇAS, s. 24 - Van); (*banla-*) (DS, s. 521 - Van); (*banna-*) (VGÇAS, s. 24 - Adilcevaz)

baş kuş: kendi damından başkasına konmayan, bir yaşını geçmiş güvercin. (VGÇAS, s. 27 - Van)

bayguş: baykuş. (Caf., s. 24 - Van)

beygoz: iyi uçmayan, takla atamayan kötü kuş. (VGÇAS, s. 30 - Van)

birdobelek: karışık renkteki güvercin. (VGÇAS, s. 31 - Van)

bir baş git-: damdan havalanan kuşun arkasına bakmadan veya etrafta tur atmadan düz uçar. (VGÇAS, s. 32 - Van)

bot: kuyuksuz, kuyruğu kısa kuş (DS, s. 743 - Ahlat, Van)

botdo: kuyuksuz, kuyruğu kısa kuş. (DS, s. 743 - Erciş)

bupbi: ibibik kuşu, tarak kuşu, çavuş kuşu. (VGÇAS, s. 35 - Ahlat, Erciş); (*bupbu*) (DS, s. 795 - Erciş); (*bubbi*) (VGÇAS, s. - Ahlat); (*pipu*) (DS, s. 3457 - Van); (*pupu*) (VGÇAS, s. - Muradiye)

bülbül: bülbül. (Caf., s. 57 - Ahlat)

çendek kuşu: martı. (VGÇAS, s. 37 - Van)

çet: 1. güz pilici. (DS, s. 886 - Ahlat); 2. bir yaşında horoz. (DS, s. 795 - Bitlis)

çmak: lades kemiği. (VGÇAS, s. 37 - Van); (*ceynak*) (DS, s. 888. - Van); (*çrnağ*) (VGÇAS, s. 37 - Ahlat); (DS, s. 888. - Erciş)

çrnak: tırnak, pençe. (DS, s. 935 - Ahlat)

çrt: kümes hayvanı veya kuş dışkısı. (VGÇAS, s. 38 - Ahlat); (DS, s. 937 - Erciş, Ahlat)

çrtla-: gübrelemek. (VGÇAS, s. 38 - Van)

cu cu: tavukları çağırma ünlemi. (DS, s. 1021 - Erciş)

cucuğ: civciv. (VGÇAS, s. 39 - Adilcevaz)

culuk: hindi. (VGÇAS, s. 39 - Van)

cüce: civciv. (VGÇAS, s. 39 - Van, Adilcevaz); (Caf., s. 57 - Ahlat); (DS, s. 1022 - Erciş); (*cuca*) (VGÇAS, s. 39 - Ahlat)

- cülcülik*: çaylak. (DS, s. 1026 - Erciş)
- cüre*: 1. küçük su kuşu. (DS, s. 1028 - Erciş); 2. ördek. (DS, s. 1028 - Erciş)
- çalağan*: 1. çaylak. (VGÇAS, s. 40 - Van); (DS, s. 1048. - Erciş, Ahlat);
2. şahin. (VGÇAS, s. 40 - Adilcevaz)
- çatal*: kuş öldürme aracı, sapan. (VGÇAS, s. 41 - Van)
- çatalkuyruk*: kuyruğunun ortası tüysüz, eksik olan güvercin. (VGÇAS, s. 41 - Van)
- çilerep*: siyah - beyaz karışık renkteki güvercin. (VGÇAS, s. 44 - Van)
- çilo*: vücudu kırçıl, siyah - beyaz ve gri olan güvercin. (VGÇAS, s. 44 - Van)
- çinedan(lık)*: kursak. (VGÇAS, s. 44 - Van)
- çizmeli*: bacağına yarısına kadar tüy olan güvercin. (VGÇAS, s. 44 - Van)
- dam tahtlacısı*: pek uçmayan ama yerinde bile takla atan güvercin. (VGÇAS, s. 47 - Van)
- daşlıh*: kümes hayvanlarının midesi, katı taşlık. (DS, s. 1377 - Erciş)
- delikarakuyruk*: kuyruğu siyah, kafasındaki beyazlıklar üzerinde serpili halde siyahlıkların olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 48 - Van)
- delisfır*: kafasında serpmeye, göğsünde ve kuyruğunda siyah renk bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 49 - Van)
- den*: tavuk yemi. (Adil. Ağzı)
- dendik (I)*: kuş kursağı. (VGÇAS, s. 49 - Adilcevaz; Ahlat)
- dendik (II)*: kuş yemi. (Caf., s. 57 - Ahlat)
- destekuyruk*: kuyruğu deste gibi açılan güvercin. (VGÇAS, s. 49 - Van)
- devlet guşi*: başına konanın padişah olacağına inanılan masal kuşu. (Caf., s. 29 - Van)
- diğdiğ*: gagası kısa ve beyaz olan güvercin. (VGÇAS, s. 50 - Van)
- dikenpapah*: tüylerin tek tek kalkık olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 51 - Van)
- dimdikbeyaz*: gagası beyaz olan güvercin. (VGÇAS, s. 51 - Van)
- dindik*: gaga. (VGÇAS, s. 52 - Van); (DS, s. 1481 - Van, Ahlat);
(*dındık*) (DS, s. 1481 - Erciş); (*dimdik*) (VGÇAS, s. 52 - Van);

(*dındık*) (VGÇAS, s. 52 - Erciş, Adilcevaz); (*indig*) (Caf., s. 257. - Van)

dombala: yeni güvercin yavrularının takla atmaya çalışırken düştüğü komik durum. (VGÇAS, s. 53 - Van)

domuk: yabancı hayvan avlama işi. (VGÇAS, s. 53 - Ahlat)

dönek: başkasına satıldığı veya verildiği halde eski yuvasına geri dönen güvercin. (VGÇAS, s. 53 - Van)

dudu güşü: dudu kuşu. (Caf., s. 61 - Ahlat)

duman: vücudunda gri renk bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 54 - Van)

dumanıkuyruk: kuyruğu gri olan güvercin. (VGÇAS, s. 54 - Van)

durna: turna kuşu. (DS, s. 1606 - Erciş); (Caf., s. 65 - Ahlat) (*dırna*) (VGÇAS, s. 54 - Adilcevaz); (*turna*) (Adil. Ağzı. s. 151)

ergöz: iyi uçmayan, takla atamayan kötü kuş (güvercin). (VGÇAS, s. 56 - Van)

emişme: erkek ve dişi güvercinin gagalarını birbirine geçirme hali. (VGÇAS, s. 56 - Van)

eramik: 1. yumurtlamayan güvercin. (VGÇAS, s. 57 - Van); 2. hiç doğurmayan insan ya da hayvan, kısır.; (*eremik*) (DS, s. 1766 - Van, Bitlis)

erepliçil papahlı: kafasının arkasındaki tüylerin kalkık, vücut tüyleri siyaha yakın kırçillı renkteki güvercin. (VGÇAS, s. 57 - Van)

erepliçil: siyah - beyaz karışık renkteki güvercin. (VGÇAS, s. 57 - Van)

erime: uzun süre havada kalan ve uçan kuşların zayıflaması. (VGÇAS, s. 57 - Van)

eşekduman: göğsünde ve kuyruğunda gri renk bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 58 - Van)

ev kuşu: evlerde beslenen güvercin. (VGÇAS, s. 58 - Van)

ferig: 1. kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç. (VGÇAS, s. 59 - Erciş); (*ferik*) (VGÇAS, s. 59 - Van); (DS, s. 1846 - Erciş, Van); 2. bir yıllık tavuk. (VGÇAS, s. 59 - Van)

fırtçı: düz takla atan güvercin. (VGÇAS, s. 60 - Van)

gacele: 1. saksağan. (VGÇAS, s. 61 - Van); (*ğöcele*) (VGÇAS, s. 61 - Van); (*kacele*) (DS, s. 2585 - Ahlat); (*kecele*) (DS, s. 2714 - Erciş);

2. kırlangıç.; (*kecele*) (DS, s. 4541 - Van); 3. saka kuşu.; (*kecele*) (VGÇAS, s. 61 - Van)

gadar: horoz ve tavuk ibiği. (VGÇAS, s. 61 - Ahlat); (*gadar*) (DS, s. 1889 - Ahlat, Erciş); (*gagart*) (DS, s. 1889 - Erciş)

gağart: 1. horoz ibiği. (VGÇAS, s. 61 - Van); 2. gaga.; (*kakart*) (DS, s. 2605 - Van, Ahlat)

ganat: kanat. (Adil. Ağzı, s. 88); (Caf., s. 8 - Van)

garadindik: tavuklardaki ibiklerin kararmasıyla anlaşılan bir hastalık. (VGÇAS, s. 62 - Van)

garlanğıuş: kırlangıç. (VGÇAS, s. 63 - Van); (*karnakuş*) (DS, s. 2664 - Erciş)

gartal: kartal. (Kasımoğlu, 2010, s. 780 - Van)

gaz: kaz. (Kasımoğlu, 2010, s. 780 - Van)

gazvanci: kaz çobanı. (Kasımoğlu, 2010, s. 780 - Van)

gecekuşu: yarasa. (DS, s. 1958 - Erciş, Bitlis)

girik: yavru veya iyi uçamayan veya takla atamayan güvercin. (VGÇAS, s. 67 - Van)

gırkgağart: gülibik horozu. (VGÇAS, s. 67 - Van)

gotto: kuyruk tüyleri çekilmiş güvercin. (VGÇAS, s. 70 - Van)

gögercin: güvercin. (Caf., s. 62 - Ahlat); (VGÇAS, s. 70 - Ahlat, Van); (*göğercin*) (DS, s. 2169 - Erciş); (*güvercin*) (Caf., s. 8 - Van)

göğçil: göğüste, kuyrukta ve sırtta koyu gri rengin bulunduğu güvercin. (VGÇAS, s. 70 - Van)

göğçü: çok yüksekler havalananabilen güvercin. (VGÇAS, s. 70 - Van)

göğşüdüman: göğüs kısmı kül rengi olan güvercin. (VGÇAS, s. 70 - Van)

gözü kara gel-: kışın kar yağdığında güvercinlerin kendi yuvalarının bulunduğu evin damını seçememek. (VGÇAS, s. 71 - Van)

guğulda-: erkek güvercin ses çıkarmak, guruldamak. (VGÇAS, s. - Van)

gumru: kumru. (Adil. Ağzı)

- gürğ anası*: anaç tavuk. (VGÇAS, s. 60 - Ahlat)
- ğuş*: kuş. (Caf., s. 62 - Ahlat)
- güllü*: gaga ile göz arasında ya da gözlerin hemen üstünde kalkık tüyün bulunduğu güvercin. (VGÇAS, s. 73 - Van)
- güvercinli*: Van'da çatılarda yaşayan yabanî güvercinlere benzeyen evcil güvercin. (VGÇAS, s. 73 - Van)
- horoz*: horoz. (Adil. Ağzı, s. 159)
- hurmadimdik*: gagası kısa ve beyaz olan güvercin. (VGÇAS, s. 80 - Van)
- incikuyruk*: kuyruk uçlarının tamamı ya da bir kısmı siyah renkte olan güvercin. (VGÇAS, s. 81 - Van)
- iranlı*: gözün tamamı siyah renkte olan güvercin. (VGÇAS, s. 81 - Van)
- kaçah*: başka bir yerde barınmayan, yaşadığı yere sıkı sıkıya bağlı olan güvercin. (VGÇAS, s. 83 - Van)
- kaçak kanada düş-*: alıcı kuşa rastlayan güvercin korku ve telaşla çok hızlı kanat çırpma. (VGÇAS, s. 83 - Van)
- karakuyruk*: kuyruğu siyah renkteki güvercin. (VGÇAS, s. 85 - Van)
- keklik*: keklik. (Caf., s. 13 - Van)
- (kekliyh)* (Adil. Ağzı, s. 88)
- kelebek*: kanat uçlarının ve kuyruğun siyah olduğu veya sadece kanat uçları siyah olan güvercin. (VGYKS, s. 324 - Van)
- kızışma*: eş tutma zamanı erkek kuş, çiftleşme isteği göstermek. (VGÇAS, s. 92 - Van)
- kızlan-*: kesilmiş tavuk vb. hayvanların derileri üstündeki kıllar ateşte yakılmak, ütülenmek. (DS, s. 2868 - Erciş)
- kol boyu*: kuşun hafifçe yükselip bir iki takla atmasıdır. (VGÇAS, s. 94 - Van)
- kol boyu sık-*: Güvercini göğsü avuç içine alınacak biçimde tutularak havaya fırlatmak. (VGÇAS, s. 94 - Van)
- kodoz*: kuş gagası. (DS, s. 2898 - Bitlis)
- kolik*: kümes. (VGÇAS, s. 94 - Van)
- kortan*: pelikan kuşu. (DS, s. 2927 - Ahlat)

- kömes*: kümes. (Adil. Ağzı, s. 159)
- kuş elle-*: başkasına ait bir güvercini dama indirip yakalamak için kuşçunun kendi kuşlarını havalandırmak. (VGÇAS, s. 97 - Van)
- kuş kuşle-*: kuş avlamak (Gökçur, 2012, s. 485 - Van)
- kuş yemi*: bir bitki. (VGÇAS, s. 97 - Ahlat)
- kuşatan*: sapan (VGÇAS, s. 97 - Van); (*ğuşatan*) (VGÇAS, s. 97 - Van)
- kuşçu*: kuş - *genelde güvercin* - yetiştiren, kuşçu. (VGÇAS, s. 97 - Van)
- kuyruğunişanlı*: kuyruğunun bir veya iki teleği siyah olan güvercin. (VGÇAS, s. 98 - Van)
- külduman*: tüylerinin tamamı kül renkte olan güvercin. (VGÇAS, s. 98 - Van)
- kürk*: kuluçkaya yatan tavuk. (VGÇAS, s. 98 - Van); (*kırk*) (VGÇAS, s. 98 - Adilcevaz); (*kürke*) (DS, s. 3008 - Van)
- kürke yat-*: tavuk kuluçkaya yatmak. (VGÇAS, s. 99 - Van); (*kırka yat-*) (VGÇAS, s. 99 - Adilcevaz); (*küke yat-*) (DS, s. 3008 - Erciş)
- lâl*: Genellikle karakuyruk ve kafası serpmeli siyah güvercinlerde erkeği guruldamaayan kuş. (VGYKS, s. 326 - Van)
- lehlê-*: 1. (daha çok hayvanlar için) susamak, susuzluktan dili dışarıda kalmak. (VGÇAS, s. 100 - Van); 2. yorgunluktan solumak.; (*lahla-*) (DS, s. 3070 - Ahlat); (*lehle-*) (DS, s. 3070 - Erciş)
- miho*: 1. iyi uçamayan ve takla atamayan güvercin. (VGÇAS, s. 105 - Van); 2. bacağında tüy olmayan güvercin. Posta güvercini. (VGÇAS, s. 105 - Van)
- mızrak boyu çek-*: takla atan güvercinin dikine doğru havalanıp beş - altı kez takla atmasıdır. VGÇAS, s. 105 - Van); (*mızrak çek-*) VGÇAS, s. 105 - Van)
- muhaçir guş*: göçmen kuş. (Caf., s. 65 - Ahlat)
- noқтаpapah*: başında tek tüyün kalkık olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 109 - Van)
- nusqalı*: beyaz güvercinin kanadında muskaya benzer şekil bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 109 - Van)
- paçalı*: parmak uçlarına kadar tüyün bulunduğu güvercinlerdir. Bacağında daha fazla tüy olana 'bol paça' denir. (VGÇAS, s. 111 -Van)

- paçasız*: uzun mesafeler gidebilen bacakları tüysüz güvercin. (VGÇAS, s. 111 - Van)
- papahlı*: kafanın arkasındaki tüylerin kalkık olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 111 - Van)
- parlak et-*: başkasına ait bir güvercini dama indirip yakalamak için kuşçu, kendi kuşlarını dam üstünde havalandırmak. (VGÇAS, s. 112 - Van); (*parlak ver-*) (VGÇAS, s. 112 - Van)
- perde at-*: gıdasız (kireçsiz) kalan güvercin, kabuğu ince veya sadece zardan oluşan kabuksuz yumurta çıkarmak. (VGÇAS, s. 113 - Van)
- pihpıh*: boğazın iltihaplanması sonucu güvercinin öksürüğe benzeyen ses çıkarması. (VGÇAS, s. 113 - Van)
- pin*: kümes. (VGÇAS, s. 114 -Van, Erciş); (DS, s. 3453 - Erciş); (Gökçur, 2012, s. 500); (*pim*) (DS, s. 3453 - Van); (*pın*) (VGÇAS, s. 114 - Ahlat); (*pini*) (Kasımoğlu, 2010, s. 786 - Van); (*in*) (Adil. Ağzı, s. 160)
- pingal*: 1. tavuğun altına yumurtlaması için önceden konulan yumurta, fol. (VGÇAS, s. 114 - Van); (*pingal*) (DS, s. 3456 - Erciş); (*pungal*) (VGÇAS, s. 114 - Adilcevaz, Ahlat); 2. fol'un konulduğu yer, folluk.; (*pungal*) (VGÇAS, s. 114 - Adilcevaz); (*pungal*) (DS, s. 3456 - Ahlat)
- pompili*: 1. tavuk veya güvercinin başının üzerindeki kalkık tüy. (VGÇAS, s. 115 - Van); 2. kafanın arkasındaki tüylerin kalkık olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 115 - Van)
- punpul*: güvercin ve tavukların tepelerindeki tüyler. (DS, s. 3485 - Erciş); (*pupuş*) (DS, s. 3485 - Ahlat)
- ördek*: ördek. 'yeşildir başın ördek/ kalemdir kaşın ördek/ eveli cüT gezidin, hané yoldaşın ördek?' (Gökçur, s. 299 - Van); (Caf., s. 63 - Ahlat)
- sıfır*: göğsünde ve kuyruğunda siyah renk bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 119 - Van)
- sıfırkuyruk*: kuyruğu koyu siyah olan güvercin. (VGÇAS, s. 119 - Van)
- sığırcah*: sığircık kuşu. (Caf., s. 65 - Ahlat)
- simurg*: mitolojik kuş. (Eren, 2001, s. 63 - Bitlis)
- suna*: erkek ördek. (Adil. Ağzı, s. 153); (Caf., s. 68 - Ahlat)

- süslükuyruk*: kuyruğunda siyah beyaz karışık renkler bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 122 - Van)
- sütbeyaz*: rengi tamamen beyaz olan güvercindir. (VGÇAS, s. 122 - Van)
- şâhin*: şahin. (Caf., s. 68 - Ahlat)
- şapşaplama*: güvercinlerin eş tuttuktan sonra uçarken kanatlarının çıkardığı ses. (VGÇAS, s. 123 - Van)
- tahlacı*: havada takla atan güvercin. (VGÇAS, s. 126 - Van)
- tar*: tavukların kümeslerde tünedikleri ağaç. (DS, s. 3830 - Erciş, Ahlat); (VGÇAS, s. 128 - Ahlat)
- tarlan*:- 1. (tavuklar için) kanatlarını yayarak dinlenmek. (VGÇAS, s. 128 - Van); 2. tavuk tünemek. (DS, s. 3834 - Ahlat)
- tarma*: 1. ahırda yatmak üzere hayvanların seviyesinden yüksekçe yapılan düzenek. (VGÇAS, s. 128 - Van); (VGÇAS, s. 128 - Adilcevaz); (DS, s. 3834 - Erciş, Ahlat); 2. tavukların tünedikleri yer, tünek. (VGÇAS, s. 128 - Van)
- tavuh*: tavuk. (VGÇAS, s. 129 - Van); (Adil. Ağzı, s. 159); (Caf., s. 57 - Ahlat); (*tevuh*) (Adil. Ağzı, s. 171); (*tovuh*) (Adil. Ağzı, s. 99); (*toyuh*) (VGÇAS, s. 129. - Azerî köyleri/Van, - Ahlat)
- tavukkuyruk*: kuyruğunda sarı kahverengi tüy bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 129 - Van)
- tekgöz*: bir gözünün tamamının siyah ve diğerinin gözbebeği ile belli olduğu güvercin. (VGÇAS, s. 129 - Van)
- telege düş*:- kuş, tüy dökmeye başlamak. (VGÇAS, s. 129 - Van)
- telek*: 1. kuş tavuk vb. hayvanların kanat kalemleri. (DS, s. 3868 - Erciş, Ahlat); 2. kuş tavuk gibi hayvanların tüyleri. (DS, s. 3868 - Van)
- tus*: insandan kaçmayıp yere sünen, kapanan güvercin, tavuk vb. (VGÇAS, s. - Van)
- tusla*:- (Güvercin için) çiftleşmek. (VGÇAS, s. 132 - Van)
- toytohlu*: toy kuşu. (DS, s. 3976 - Erciş)
- tumağan*: 1. uzun boyunlu, siyah renkli, ördek büyüklüğünde, bataklıklarda yaşayan bir kuş. (VGÇAS, s. 134 - Erciş); 2. karabatak kuşu. (DS, s. 3989 - Erciş, Ahlat); (VGÇAS, s. 134 - Ahlat)

- tutkuşu*: beyaz duta gelen bir kuş. (VGÇAS, s. 135 - Ahlat)
- tüg*: tüy. (Adil. Ağzı,s. 201); (VGÇAS, s. - Ahlat); *tüK*: (Gökçur, 2012, s. 515)
- tüleğe gir-*: tüy dökmeye başlamak: *Tavuhlar tüleğe girip*. (VGÇAS, s. 135 - Van)
- tülek*: 1. tüyü dökülmüş ya da kümes hayvanları. (DS, s. 4007 - Van);
2. tüyünü dökmüş güvercin. (VGÇAS, s. 135 - Van)
- vijih*: sulu hayvan dışkı. (DS, s. 4100 - Erciş)
- yaşmahlı*: ayakları ve yüzünde tüy bulunan güvercin. (VGÇAS, s. 140 - Van)
- yavruya kusma*: güvercinler belli bir zamana kadar yavrularını kendi ağızlarıyla beslemesi. (VGÇAS, s. 140 - Van)
- yeşilbaş*: yeşilbaşlı yaban ördeği. (DS, s. 4255 - Erciş); (*yeşil*) (DS, s. 4255 - Erciş)
- zağ*: 1. bir yaşında kara karga. (DS, s. 4341 - Erciş); 2. piliç. (DS, s. 4341 - Erciş)
- zeynep*: göğüste ve kuyrukta kırmızımsı (kahverengi) rengin bulunduğu güvercin. (VGÇAS, s. 144 - Van)
- zir*: kuşun çalınıp veya alındıktan sonra eski yerine döneni. (VGÇAS, s. 144 - Van)
- zilerep*: rengi tamamen siyah olan güvercin. (VGÇAS, s. 144 - Van)

Kaynaklar

- Adızel, Ö., & Durmuş, A. (2014). Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler. *Van Kültür ve Turizm Envanteri II - Doğal Değerler* (s. 102 - 128). içinde Van: Van Kültür İl Müdürlüğü.
- Albayrak, E. (2006). *Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lugati't - Türk Tercümesi I* (Cilt I). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri Ağızları)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Deyrolle, M. T. (1876). Voyage Dans Le Lazistan et L'Arménie. *Le Tour Du Monde, Nouveau Journal des Voyages, I, Paris, Libraire Hachette*, 369 - 416.
- Eren, M. (2001). *Bitlis Masalları Üzerine Bir Araştırma*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi).
- Evliya Çelebi. (2000). *Seyahatname* (Cilt IV). (Y. Dağlı, & S. A. Kahraman, Dü) YK Yayınları.
- Gökçur, E. (2012). *Van Gölü Havzası Ağızları*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kasımoğlu, H. (2010). *Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Mangaltepe, İ. (2005). *IX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van*. İstanbul: İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Orkun, H. N. (1987). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, İ. (2001). *Adilcevaz Ağzı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Polat, E. (2006). *H. 1310 (M. 1892) ve H. 1316. 1317. 1318 (M. 1898. 1899. 1900) Tarihli Bitlis Vilâyeti Sâlnâmelerinin Transkripsiyon ve*

Değerlendirmesi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış yüksek lisans tezi).

Sarıca, B. (2004). Van'da Güvercin Yetiştiriciliğinde Kullanılan Sözcükler. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* (18), 317 - 332.

Sarıca, B. (2006). *Van Gölü Çevresi Ağzları Sözlüğü.* Ankara: Atlas Yayınları.

TDK. (1988). *Türkçe Sözlük* (Cilt I). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Cilt I - XII). (1963 - 1982). Ankara: TDK Yayınları.